

Kadim İlim Geleneğimizin Son Temsilcisi

Prof. Dr. Fadl Hasen Abbâs*

Söyleşi: Ahmed Tâhir Ebû Ömer

Çev: Celalettin Divlekci

Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Tefsir Ana bilim dalı Öğretim Üyesi
cdivlekci@hotmail.com

Furkan: Prof. Dr. Fadl Hasen Abbâs, tefsirle ilgili ilimlerde, dil ilimlerinde sayılı âlimlerden birisi. İnsanımız onu kitapları, ilim halkaları, mescitler ve ilmî toplantılarda verdiği dersler ve yaptığı konuşmalarıyla tanıdı. İlim öğrencileri ise enstitü ve üniversite çevrelerinde tanıdı. Aslında daha öncesinde, Ürdün Radyosunda bundan 30 sene önce Kur'an Tefsiri ve tilavetine dair program yaptığında tanıdı. Bilahare dört yüz bölümü bulan bu programda Fadl Abbâs önemli bir tefsir âlimi ve Kur'an okuyucusu olarak öne çıktı. İlerleyen aşamalarında, önemli ve kayda değer sonuçları olan eserler vereceği ve Kur'an tefsirine dair yeni görüşler kazandıracığı ilim yolculuğunun henüz başlarındaydı. Fakat üstadımız kendisinden bahsetmeyi sevmez. İlminden ziyadesiyle istifade etmiş bir hocamızın kendisi hakkında armağan bir kitap¹ çıkardığını öğrendiği zaman bundan memnun olmadı. Daha önceden bilseydi, kesin kabul etmezdi.

Konuğumuz, ansiklopedik âlimlerin kaybolduğu bir asırda, gerçek bir ansiklopedik âlim olarak kabul edilmiştir. Günümüzde, aslî ihtisas alanının yanında ikinci bir ihtisas alanında derinleşmiş âlim görmek son derece nadirattandır. Fakat Üstadımız Prof. Dr. Fadl Hasen Abbâs, Tefsir ilimlerinden belagat ve dil ilimlerine, fıkhıtan tasavvufa ilim ve anlayıştan nasibini çokça almıştır. Bu meziyetlerine cihadını ve cesur duruşunu da eklemek gerekir.

* Söyleşinin orijinal adı: حوار مع الأستاذ الدكتور فضل حسن عباس şeklinde dir. *Mecelletü'l-Furkân*, yıl. 2003, S. 27, Amman, Ürdün, ss. 27-33. Fadl Hasen Abbâs 09.02.2011'de, umreye gitmek üzere evinden çıktığı sırada Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

¹ Cemal Ebû Hassân, *Dirâsât İslâmiyye Arabiyye*, (Büyük Âlim Prof. Dr. Fadl Hasen Abbâs'ın 70. yılı münasebetiyle), Dârü'r-Râzi, 1. Baskı, Amman 2003.

Üstadımız görme nimetinden mahrumdur ama Yüce Allah kendisine kalp gözü, düşünce derinliği ve zihin açıklığı lütfetmiştir.

Amman'daki evinde yapmış olduğumuz bu mülakatta aziz okuyucularımızın bir âlimin hayatına dair bir nebze de olsa tafsilatlı bilgi edinmeleri için, şahsi ve ilmî kimliğini tanıtmak üzere sözü kendisine bırakıyoruz.

Furkan: Zât-ı âlinizi tanıtmaya gerek yok fakat Furkan Dergisi okurlarının sizi daha fazla tanımaya ihtiyaçları var. Ne buyurursunuz?

Yıllar içerisinde pek çok hadiseler şahitlik etmiş bir Müslüman kimliğine sahibim. Adım, Fadl Hasen Ahmed Abbâs'tır. Hicri 1350 senesinin Ramazan ayında dünyaya geldim, milâdi olarak Kânûn-u Sâni 1932'ye tekabül ediyor. Anne-Babam (Allah rahmet eylesin) her ikisi de Kur'an'ı ezberlemem ve ilim tahsil etmem hususunda son derece istekliyidiler. Çünkü ailemizde ilmin ne anlama geldiği biliniyordu diyebilirim: Dayım Merhum eş-Şeyh Yusuf Abdürrezzak el-Meşhedî Ezher'de hocaydı. (Bu arada kendisinin, *Meâlimü Dâri'l-Hicra* adlı kitabını yakınlarda bastık.) Allah'ın lütfu keremiyle, hafızlığımı tamamladığımda daha 10 yaşında bile değildim. Daha sonra bir takım ilmî metinleri ezberledim; Şafii fihhına dair *el-Ğâye ve't-Takrib*, farâize dair *er-Rahâbiyye*, akâide dair *el-Cevhera*, bazı mantık ve hadis metinlerini ezberledim. Sonrada İmam Malik'in *Elfiyyesi*'ni ezberlemeye başladım. Bütün bunlar Filistin'deki Nâsıra şehrine çok da uzak olmayan beldemiz Saffûriya'da iken oldu.

Bu arada Akke'ye gittim. Oradaki Cezzâr Camiinde, adını Merhum Ahmed Cezzâr Paşa'dan alan Ahmediyye Medresesi'nde okudum. İlmî bir okuldu. Bu okuldaki eğitimimi ikmâl edince, malum felaketten (İsrail Devletinin kuruluşu ve I. Arap-İsrail savaşı) önce Hayfe'den trenle Mısır'a gittim. Ben oradayken 1948 felaketi meydana geldi. Mısır'da ilk Kur'an İlimleri eğitimimi yani kıraat ve tecvid eğitimimi aldım. 1948'de Arap Dili Fakültesinden aldığım ilk diploma tecvide dairdir. Daha sonra Üstadım Muhammed Süleyman'dan kıraat ilmi okudum. Gerçekten büyük ve eşsiz bir kıraat âlimiydi. Tam anlamıyla müdakkikti. Diyebilirim ki üzerimde -Cenab-ı Haktan sonra- çok büyük hakkı vardır. Kendisini hayırla ve rahmetle yâd ediyorum... Daha sonra Usûlü'd-Din Fakültesine girdim ve 1952 yılında oradan mezun oldum. Felaket sebebiyle savrulan ailemin nerede olduğunu öğreninceye kadar bir müddet daha tahsilime devam ettim. Lübnan'da idiler ve ben onların yanına gitmek zorundaydım. 1952'de diplomamı aldıktan sonra Arap Dili Fakültesinde ihtisasa başladım. Bu sırada babam vefat etti. Dayımın görüşü Lübnan'a gitmem şeklindeydi. Çünkü annem oradaydı ve kardeşlerim henüz küçüktü. Orada siyasi, içtimai ve fikri bir mücadelenin içine girdik. Bu bir müddet davam etti. Birçok sebepten dolayı eğitimimi tamamlama imkânı bulamadım. 1965'e kadar bu şekilde devam etti. 1965'te öğrenimimi tamamlamak için Mısır'a gittim. Bu arada Evkâf Müdürlüğünde çalışmam arzu edildi. O tarihte henüz Evkâf Bakanlığı yoktu. Evkâf müdürlüğü heyetinin başında eş-Şeyh Abdullah el-Ğuşe vardı. Evkâfın müdürü Abdülvehhab Mûsiliydi. Her ikisi de Evkâf Müdürlüğünde çalışmamı istediler. Nihayet 25.12.1965'te göreve atandım. 1967'de Usûlü'd-Din Fakültesinde yüksek lisansımı, 1972'de de doktoramı tamamladım. Din Enstitüsünde bir ya da iki sene çalıştıktan sonra Birleşik Arap Emirliklerine gittim. Orada iki sene kadar; Ürdün

Üniversitesi 77-78 Eğitim Öğretim yılı birinci dönemde öğretim üyesi olarak atanıncaya kadar kaldım. Yaş sebebiyle emekli oluncaya kadar da bu Üniversitede kaldım. Halen Yermuk Üniversitesi'nde doktora dersleri vermekteyim.

Furkan: Zât-ı Âliniz bir ilim ve irfan ansiklopedisi olarak bilinmektedir. Tefsir Kur'an ilimleri, dil alanlarında öne çıktınız; pek çok ilim dalında behreniz var. Bu durum bizi şu soruyu sormaya sevk ediyor: Günümüzde neden çeşitli ilim dallarında yed-i tûla sahibi âlime rastlanmıyor? Mesela neden fıkıh konusunda mütehasıs olan birisi, tefsir okutamıyor, fıkhıdaki vukûfiyetini tefsirde de göstermiyor?

Fadl Hasen Abbâs: Doğrusu ben kendimi tavsif etmiş olduğunuz o âlimlerin safında görmüyorum. Fakat onların izinden gittiğimi, onların metodunu takip etmeye çalıştığımı söyleyebilirim. Allah'ın lütfu ve inayetiyle fakülteye girdiğimde yahut Ezher'de eğitime başladığımda Cenab-ı Hak bana ansiklopedik, yed-i tûlâ sahibi hocalar lütfetti. Öyle zannediyorum ki bizim nesil bu tür âlimlerden ders alan son nesildir. Hatırlıyorum hocalarımız gerçekten büyük âlimdiler. Bu zevattan herhangi birisinin bir konuya dair yaptığı bir konuşmayı yahut kaleme aldığı bir yazıyı yahut da eserini incelediğinizde ansiklopedik bir âlimle karşı karşıya olduğunuzu görürsünüz. Mesela dayım Yusuf Abdürrezzak el-Meşhedî. Eserlerini incelediğiniz zaman, nahivde İbn Hişam'ın *Şüzûru'z-Zehibinin* ihtisarı olan *Lübâbü's-Şüzûru*'u yazdığını görürsünüz. Bu bir gelenektir. Tedris hayatının ilk dönemlerinde, 1936 senesinde Fıkıh Usûlüne dair bir takım kitaplar ve meşhur makaleler kaleme almıştır. Mesela Şâfiî fıkıhına dair yazmış olduğu *Mevâridü'z-Zam'ân fi Fıkhî's-Sünneti ve'l-Kur'an'ı*, İbn Kasım'ın Şâfiî fıkıhına dair yazmış olduğu *Şerhu İbn Şüca'* adlı eserine yaptığı talikdir. Aynı şekilde akâideye dair bir eser olan Beyâdî'nin *İşârâtü'l-Merâm min Şerhi İbârâti'l-İmam* adlı eserine yaptığı ta'lik... Tarihle ilgili olan *Meâlimü Dâri'l-Hicra* eserini de ayrıca zikretmek gerekir.

Bize ders veren hocalara baktığınız zaman, mesela ihtisası felsefe olan birisinin fıkıh, hukuk, muâmelâta dair konularda rahatlıkla kalem oynattığını görürsünüz. Mesela Dr. Muhammed Yusuf Musa böyle birisiydi. İhtisas alanı ahlak felsefesi olarak bilinen ve o konuda çok sayıda eser veren bir şahsiyetti. İmam Gazâli, İbn Arabî, İbn Miskeveyh gibi zevatı konu alan *Felsefetü'l-Ahlak* adlı eseriyle iftihar eder ve bizim de iftihar etmemizi isterdi. Ahlak ve felsefeye dair pek çok eseri vardır. Kelama dair bir eser olan ve pek çok kez basılan İmam el-Harameyn'nin *İrşâd* adlı eserine yaptığı tahkik. 1950'lerde kendisinden Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesinde ders vermesi istendiğinde oraya gitti ve bambaşka birisi oldu. Sanki o güne kadarki ihtisası felsefe değil de muâmelât fikhıymış gibi, fıkıh konusunda eserler vermeye başladı. *Medhal li-Dirâseti'l-Fıkhî'l-İslâmî, Mukârane beyne'l-Muâmelât fi Fıkhî'l-İslâmî ve beyne'l-Muâmelât fi'l-Kavânîn el-Uhrâ*. Kendisinin hukuk ilmine dair başka eserleri de bulunmaktadır. Bir diğer misal, *en-Nebeü'l-Azim, el-Muhtâr fi Künûzi's-Sünne* adlı eserleri ve Fransızca kaleme aldığı tezleri; *Düstûru'l-Ahlak fi'l-İslam, Medhal li-Dirâseti'l-Kur'an* –bu iki eseri alanlarında yeni ve önemlidir- ile Dr. Muhammed Abdullah Dıraz (r.a)'dir. Bu durumda olan pek çok hocamız vardı. Bunlardan bir diğeri hadis üstadımız eş-Şeyh Evden'di. Bu zat son derece sâlih ve güzel bir insandı. Bu zatlar ansiklopedik âlimlerdi. Tarihimizi oku-

duğumuz zaman ne görürüz? Âlimlerimizin kendilerinden önceki âlimlerin yolunu takip ettiklerini görürüz. Mesela İbn Hacer, el-İsnevî, el-Beydâvî, es-Sübki gibi farklı kıtalarda, farklı mezheplerden olmalarına rağmen her birinin çeşitli ilim dallarında eserler verdiğini görürüz. Kadim âlimlerimiz bu şekilde idiler.

Conâb-ı Hak Hazretleri bana lütfetti, bu kimselerden ilim almayı nasip etti. Bu yüzden biz Usûlü'd-Din fakültesinde tek bir alanda ihtisas yapmadık, ihtisaslar yaptık. Talebe üç alanda ihtisas yapardı: Tefsir-Hadis, Tevhid-Felsefe ve İslam Tarihi. Fakat bunun anlamı, sadece bu alanlardan birisinde derinleşiyorduk demek değildi. Biz bu ilim dallarının hepsini klasik usulde okuyorduk. Yani büyük kitaplar okuyorduk mesela tefsirde *Ebu's-Süüd* ve *Beydâvî*'yi; hadiste *Buhârî* ve *Müslim*'in *Sahih*'lerini; kelimada *Mevâkıf*, *Makâsıd* ve *el-Akâidü'n-Nesefiyye*'yi, *el-Akâidü'l-Adudiyye*'yi, tarihte bir başka eseri... Bu eğitimin, ilmî altyapımızın oluşumunda büyük etkisi olmuştur. Bu yüzden fakülteden mezun olduğumuzda istediğimiz herhangi bir alanda ihtisas yapma imkânımız vardı. Allahtan sonra bu zevatın üzerimde büyük hakkı vardır. Bu sayede pek çok konuda eser kaleme alabildim. Mesela fıkıh dizisi: *Li Yetefekkahû fi'd-Din*; İcâzü'l-Kur'an dizisi; *Kasasü'l-Kur'an*, *Red ala Dâirati'l-Mearifi'l-Biritâniyye*, aynı şekilde Belâğatuna ve Lüğatuna dizisi ve diğer diziler: *Humâsiyyât*, *Nefahât mine'l-İsrâ ve'l-Mirac*.

Furkan: Dr. Cemal Ebû Hassân'ın *Dirâsaat Arabiyye İslamiyye* adlı eserinde, sizin tefsire dair yeni düşünceleriniz olduğu belirtiliyor. Furkan Dergisi okurlarına bunlardan en önemlilerini zikredebilir misiniz?

Fadl Hasen Abbâs: Düşünce meselesi, sürekli incelemenin bir neticesidir. İnsan Kur'an-ı Kerimi çokça okuyup, tefsir ve lügat kitaplarıyla yaşayınca, kuşkusuz önünde bir takım ufuklar açılıyor. Selef (r.a) saygıda kusur etmeyen bir çizginin takipçisiyim. Tabiatımda müfessir olsun muhaddis ya da fakih olsun selef karşı çıkmak gibi bir şey yoktur. Ama bunun anlamı onların bütün görüşlerine katılacağız demek değildir. Zannediyorum böyle bir şey onların da hoşuna gitmezdi.

İnsan daha önce bir başkasının görmediği bir noktayı görebilir. Fakat bu bütün meseleler için geçerli olan genel bir durum değildir. Bu durum bir ayetin tefsiri yahut bir hadisin anlaşılması için söz konusu olabilir. Dr. Cemal bana bu meselelerden bazılarını sordu. Mesela ilk kıbleyle, Bakara, 2/143. ayetinin² tefsiriyle ilgili olarak. Yine mesela Ahzâb, 33/50. ayetinin³ tefsirinde niçin amca ve dayı müfret olarak kullanıldı da teyze ve hala cemi olarak kullanıldı? Aynı şekilde Hz. Peygamber'in bizleri Bakara Suresini okumaya teşvik ettiği, "*Bakara ve Âl-i İmran surelerini okuyunuz. Çünkü ona sahip olmak bereket, terk etmek ise hasret ve pişmanlık sebebidir; ona sihirbazların güçleri yetmez.*" şeklindeki hadise dair farklı bir görüşüm var. Hz. Peygamber bu surelerin okunmasını başka sureleri okumaktan daha çok ecir getirdiği için istememiştir. Çünkü Kur'an'ın hepsi ecir bakımından eşittir. Her

² وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنُعَلِّمَ مَنِ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبْ عَلٰى عَقْبَيْهِ

³ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالَكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ

harfine on sevap vardır. “*Elif-Lam-Mim bir harf demiyorum, elif bir harf, lam bir harf ve mim bir harf diyorum.*”

Hakkında sahih hadislerin bulunduğu bazı surelerin okunması, sadece uhrevi ecirden dolayı değildir. Dünya hayatıyla alakalı bir yönü de vardır. Çünkü okunması emredilen bu surelerin ahrete yönelik bir ecri olmasının yanı sıra dünyevi bir faydası da vardır. Çünkü bu sureler Müslümanlar için bir metot oluşturmaktadır. O halde niçin Hz. Peygamber bize Bakara Suresi’ni okumayı emir buyurdu. Çünkü Kur’an’daki en uzun sure ve bizlere Yahudilerden, onların hile, tuzak ve kullandıkları araçlardan en çok bahseden suredir. Dolayısıyla Bakara Suresinden hareketle onların hile ve tuzaklarına karşı cevap verebiliriz.

Kehf Suresi mesela Müslümanların hayatında tam bir metot oluşturmaktadır. Bu konuda özel bir görüşüm var. *el-Kasasu’l-Kurânî* adlı eserimde bunun üzerinde çokça durdum. Özellikle yeni eserim olan *Kasasu’l-Kurânî’l-Kerim Sıdkâ hadesin ve Sümuva hedefinde* buna yer verdim.

Bu meselelerden bir diğeri de halk arasında yaygın olarak bilinen bir yanlışlıktır. Mesela, Kur’an’da geçen *eş-Şeyhu’l-Kebir*’in Şuayb olarak bilinmesi ki bana göre o kesinlikle Şuayb değildir.

Bu arada 1971 senesinde ilk olarak Kur’an’ın tilavet ve tefsiri şeklinde yaklaşık olarak 400 bölüm devam eden bir program yaptık. Ürdün’de defalarca yayınlandı. Şu an radyonun ülke dışına yapılan yayınlarında verilmekte. Bu program Kur’an tefsirine dair bazı düşünceler yakalamam noktasında bana çok yardımcı oldu.

Furkan: Kur’an bu ümmet için bir kurtuluş aracı. Ümmet-i Muhammed’in kötüye giden bu durumunu yasamanın ilk kaynağı olan Kur’an’a göre nasıl düzeltebiliriz?

Fadl Hasen Abbâs: Kur’an konusu hassas bir konu. Kur’an’ın gölgesine sığınıp, onun edebiyatla edipledikten sonra dünya için rahat söz konusu değil, bu bütün dünya için böyle... Müslümanlara gelince, önceleri olduğu gibi, Kur’an’a dönmedikçe, iyi gün göremeyecekler, huzur göremeyecekler, aziz olamayacaklar...

Geçen yy.dan önceki eğitim Kur’an’ı ve diğerlerini içine alan bir eğitimdi. Geçmişte pek çok insan –bunlara bu coğrafyayı seven gayr-i Müslimler de dâhildir– pek çok kimsenin, konuşma ve yazılarında yüksek bir üslûba sahip oldukları görüldü. Bunun sebebi küçük yaştan itibaren Kur’an’ı ezberlemeleridir. Mesela Mısırlı meşhur Kıpti avukat Mükrim Ubeyd, Suriye’nin 1948’deki B. M. temsilcisi Fâris el-Hûrî... Bu isimler Kur’an’ı ezberliyor ve âlimlerin derslerine devam ediyorlardı. Sonra bir nesil geldi ve bütün bunlar kayboldu gitti. Günümüzde çocukları hafız yapmak için açılmış müesseseler var. Bizim zamanımızda mektepler vardı. Çocuk, resmi okula gitmeden önce bu mekteplere gider, okuma yazmayı ve Kur’an’ı burada öğrenirdi. Bunlar çok faydalı eğitim yuvalarıydı, sonra yok olup gittiler.

Şimdi yetişmekte olan nesillere Kur’an’ı öğretmek istediğimizde, tecvid ahkâmının yanı sıra, onlara bu Kur’an’ın ne olduğunu da öğretmemiz, onlara bu kitabın büyüklüğünü ve onun mutlaka anlamamız gereken bir sır olduğunu ancak bu-

nu yaptığımız takdirde erdemli hayatımıza geri dönebileceğimizi anlatmamız gerekmektedir. Müslüman âlimlerin bunu tavsiye etmeleri gerekir.

Öyle zannediyorum ki bu gün artık resmi İslam'ı bir tarafa bırakmamız lazım. Pek çok İslam Ülkesindeki bu cemiyetlerin yıllık toplantılar yapıp, aralarında bu ilim talebelerini nasıl daha ileriye; Kur'an'ı şeklî olarak öğretmenin ötesine taşıyabiliriz araştırmaları gerekir. Bir diğer ifadeyle, nasıl yapmalıyız da Kur'an'ı onların vicdânî, fikrî ve hissî hayatları haline getirmeliyiz konusu, üzerinde durmalıyız! Hakikaten istediğimiz bu! Ta ki bazı eserlerde yer alan: "Siz bu gün Kur'an'ın hadlerini uyguluyorsunuz. Sizden sonra öyle bir kavim gelecek ki onlar, Kur'an'ı okuyacaklar ama hadlerini uygulamayacaklar." sözüne muhatap olmayalım. Bu bahsedilen kesimden olmamayı niyaz ediyoruz.

Bu noktada şunu ifade edeyim, bu Müslüman âlimlerin ve sorumlu kişilerin görevidir. Doğru, bazı engellerle karşılaşılacaktır. Fakat yapabildiğimiz ölçüde bu engelleri aşmalıyız. Öyle zannediyorum ki biz bunu irade ettiğimiz ve Allah'a inandığımız zaman, Allah bize bu işi kolaylaştıracak ve biz de Kur'an'ın davetini yerine getireceğiz. Vâkia şu ki biz askerî, siyâsî vb. pek çok problemimizi çözemiyoruz. Özellikle de günümüzde biz ne zaman Kur'an için acele etsek, bizi koruması için kendisine sığınsak, bizi doğru yola götürmesi için rehberliğine başvursak ve Allah'ın bizi kudretli hale getirmesi için, Kur'an vesilesiyle kendimizi güçlü hissetsek düşmanlarımız dişlerini göstermektedir.

Furkan: Yakında -Allah izin verirse- *İ'câzü'l-Kur'ani'l-Mecîd Arz ve Nakd ve Tecdîd* adında bir eserinizi çıkacak. Kur'an'ın i'câzıyla ilgili diğer kitaplardan farkı ne? İslamî literatüre ne ekleyecek?

Fadl Hasen Abbâs: Kitap yazacağım zaman, piyasa ve kütüphanelerde araştırma yapıyorum. O konudaki boşluğu doldurmuş bir çalışma varsa, yazmaktan vazgeçiyorum. Ancak ihtiyaç varsa, yazmak için bir zaruret söz konusuysa yazıyorum. Önce *İ'câzü'l-Kur'an* adlı eseri kaleme aldım. Öğrencilere yönelik bir kitaptı, okul kitabıydı. Sonra baktım ki i'câzla ilgili ansiklopedik bir çalışmaya ihtiyaç var. *İ'câzü'l-Kur'ani'l-Mecîd* kitabını yazma fikri buradan çıktı.

İ'câzü'l-Kur'an ve'l-Belâğatü'n-Nebeviyye adlı eseriyle üstat Mustafa er-Râfiî asrımızda i'câzü'l-Kur'an'a dair eser veren ilk müelliftir. Bu kitap üç ciltlik *Târihu Âdâbi'l-Arabîyye* adlı eserinin ikinci cildinin genişletilmiş şeklidir. Bu konuda yazılmış en iyi kitaptır. Üstad er-Râfiî âli bir üslûba sahipti. *İ'câzü'l-Kur'an ve'l-Belâğatü'n-Nebeviyye* eserinde *Sırru İ'câzü'l-Kur'an* adında bir eser yazacağını vadedmişti fakat ömrü vefa etmedi; otuzlu yılların sonunda vefat etti. Bu kitabı yazmış olmasını temenni ederdik. Vefatının üzerinden altmış küsur yıl geçti, araştırmacılar bu kayıp esere dair bir şey yazmadılar. Öyle zannediyorum ki kitap yazılmış olsaydı, kesinlikle ortaya çıkardı.

er-Râfiî'nin hayatını yazan Muhammed Saîd el-Aryan, böyle bir kitabın bulunmadığını söylemektedir.

Hocamız Dr. Abdullah Dıraz'ın *en-Nebeü'l-Azîm* adlı eseri zannımca bu konuda yazılan en iyi eserdir. Allah'ın hikmeti, i'cazdan söz ederken, i'cazı üç yönden ele alacağını ifade ediyor. Birincisi, bir dil mucizesi olan Kur'an. İkincisi, ilmî i'caz.

Üçüncüsü, toplumsal eğitim ve islahaya yönelik i'caz. Birinci kısım ile ilgili olarak aşağıdaki konulara yer vereceğini söyler: İlki, pasaj pasaj Kur'an. İkincisi, sure sure Kur'an. Üçüncüsü, sureler arası Kur'an. Dördüncüsü, bir bütün olarak Kur'an. Bu dört konudan sadece ikisini yazdı; pasaj pasaj Kur'an ve sure sure Kur'an. Bizlere, seçtiği bazı pasajları ve Bakara Suresini anlattı. Bu konuları çok iyi inceledi. Yalnız son iki konuyu tamamlayamadı. Tabii ikinci ve üçüncü konuları da... Bütün bunlar bana bir i'cazla ilgili ansiklopedik bir kitap yazmayı düşündürdü.

er-Râfî *İ'câzî'l-Kur'an ve'l-Belâğatü'n-Nebeviyye* adlı eserinde, yazmayı vaat ettiği *Sırru İ'câzî'l-Kur'an'a* dair bazı örnekler vermişti: Söz konusu i'caz, Kehf Suresindeki şu ayetle ilgilidir. سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةً رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةً سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةً وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُل رَّبِّي أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ (22) *Kehf, 18/22.*⁴ Ayette niçin سَبْعَةً وَثَامِنُهُمْ derken vav harfi gelmiştir de ثَلَاثَةً ve سَادِسُهُمْ de gelmemiş, aynı şekilde رَّابِعُهُمْ و رَّابِعُهُمْ denmemiştir? er-Râfî şöyle der; işte bu *Sırru İ'câzî'l-Kur'an* adlı kitapta yazacağımız şeylerden birisidir.

İ'câzî'l-Kur'an ile ilgili eserleri okuduğumda iki hususun eksik olduğunu gördüm. Birincisi, kadim kitaplarımızda bir eksiklik olan zor bir üslûpla kaleme alınmış olmalarıdır. Zira bu kitaplar bizim dışımızdaki insanlar için yazılmışlardı ve o insanlar bu zor üslûbu anlayabiliyorlardı. İkincisi, ayetlere yönelik uygulamalı bir incelemenin olmayışı. Kompozisyon çalışmasıdır demiyorum, tavsîfi bir incelemedir diyorum. Üstad er-Râfî'nin eseri de bu şekildeydi. Bu yüzden uygulamaya yönelik bir inceleme olsun diye *Sırru İ'câzî'l-Kur'an* adlı eseri kaleme almayı vadetti. Ben bu eserimde bu hususların tamamını telafi etmeye ve bu çalışmanın ister ihtisas düzeyinde olsun isterse entelektüel düzeyde olsun araştırmacıların istifade edebilecekleri bir eser olması için gayret sarf ettim. Bu yüzden adını *İ'câzî'l-Kur'ani'l-Mecîd: Arz ve Nakd ve Tecdid* koydum. Üç bölüm yer almaktadır; arz, nakd ve tecdid. Birinci bölüm olan arz iki alt başlıktan oluşmakta, burada eski ve yeni âlimlerimizin konuyla ilgili gayretlerine yer vermekteyim. Birinci alt başlıkta, klasik âlimlerimizin gayretlerini ele almaktayım. Şöyle ki okura bu eserlere bakmaya gerek duymayacakları şekilde, eserler hakkında fikir veriyorum. İkinci alt başlıkta ise modern çalışmalara yer veriyorum. Birinci bölüm bu şekilde... Tenkide gelince, klasik ve modern bu eserleri eğrisiyle doğrusuyla bir değerlendirmeye tabii tutmaktayım. Bunun sebebi şudur ki; bu eserler hakkında kalem oynatanların pek çoğunun haksızlık yaptığını müşahede ettim. Hakkı teslim etmemiz gerekiyor. İkinci bölüm de bu şekilde... Bu gayretleri bir emanet hissiyle, objektif bir şekilde değerlendirme diyebiliriz. Üçüncü bölüm ki bu en önemli kısımdır: Tecdid. Bu bölüm pek çok ayetin i'caz yönünü uygulamalı bir şekilde ortaya koymaktadır. Burada, daha önceki pek çok eserde olduğu gibi, işte Kur'an bir dil mucizesidir, çünkü

⁴ "Bilmedikleri konuda gelişigüzel tahminler yürüterek 'Onlar üç kişidir; dördüncüleri de köpekleridir' diyecekler; 'Beş kişidir, altıncıları köpekleridir' diyecekler. 'Onlar yedi kişidir, sekizincisi köpekleridir' diyecekler. De ki: 'Onların sayısını rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır.' Artık onlar hakkında gerçeği açıklama dışında tartışmaya girme ve kimseden de onlarla ilgili bilgi isteme!"

içinde duygu vardır, dil şöyle kullanılmıştır gibi tavsîfi bir inceleme yapmadım. Çalışmanın büyük bir bölümünde, okurun Kur'an'ın i'cazının ne olduğunu bizzat hissetmesi için, i'cazın ne olduğunu uygulamalı olarak göstermeye çalıştım.

Bu bölümde beyânî i'cazdan bahsettim ki i'cazda asıl olan budur. Büyük kısmını Kur'an'ın beyânî bölümüne ayırdım. Bu uygulamalı incelemenin büyük çoğunluğu daha önce ele alınmamış hususlardır. Daha önce temas edilen hususlar olmuşsa onlara da işaret edilmiştir. Mesela Enfal Suresindeki bir ayette ifade, **إِذْ**

7. Enfal, 12⁵ şeklinde

هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ

الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا

59. Haşr, 2⁶ şeklinde

gelmiştir. Kur'an'ın سَأَلْتِي şeklinde ifade ettiği yerde, Bedir'den, Kureyş'ten ve

Mekkelilerden bahsedilmektedir. Müşrikler Bedire geldiklerinde çölde açık havada idiler. Müslümanların çok fazla kuvvete ihtiyacı yoktu. Bu yüzden سَأَلْتِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ

كَفَرُوا الرَّعْبِ buyrulmuş sadece “ilkâ”dan bahsedilmiştir. Öte yandan Nadîr Oğulları

kale içinde korunmakta idiler. Daha doğrusu Müslümanlar, kalelerinin onları

korumak için yeterli olduğu kanaatindeydiler. Kâfirler de kalelerinin

Müslümanlara kesin olarak engel olacağını düşünüyorlardı. Bu yüzden Allah'ın

Müslümanlar hakkında مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا “Siz onların çıkacaklarına ihtimal

vermemiştiniz,, dediğini görüyoruz. Nadîr Oğulları da çıkmayacaklarından ve

kalelerinin kendilerini Allah'tan koruyacağından emindiler. Kur'an burada “ilkâ”

değil de “kazf” demıştır. Kazf, kuvvetli bir şeye kuvvetlice vurmaktır. Okuyucuyu

Kur'an kelimelerindeki, ifadelerindeki, cümlelerindeki bu sırlara vakıf ettiğiniz

zaman, onu Kur'an'ın i'cazına inanç noktasında ciddi olarak beslemiş oluyorsunuz.

Kur'an-ı Kerim Yahudilerden bahsederken, وَالْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعِدَاةَ وَالْبَعْضَاءِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

Maide, 5/64.⁷ buyurmuştur. Hıristiyanlardan bahsederken ise وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى

أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا دُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعِدَاةَ وَالْبَعْضَاءِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ

Maide, 5/14.⁸ buyurmuştur. Kuşkusuz “iğrâ”, “ilkâ”dan daha şiddetlidir. İkisi ara-

sındaki farkı görmek için insanların kullandıkları “el-gırira” kelimesine bakacakları

⁵ “0 sırada rabbin meleklere şunu vahiy ediyordu: Şüphesiz ben sizinle beraberim, iman edenlere sebat iradesi aşılaysın. Ben inkâr edenlerin kalplerine korku salacağım.”

⁶ “Ehl-i kitap'tan inkâr edenleri ilk sürgünde yurtlarından çıkararak O'dur. Siz onların çıkacaklarına ihtimal vermemiştiniz. Onlar da kalelerinin kendilerini Allah'a karşı koruyacağım sanmışlardı. Ama Allah'ın azabı hiç beklemedikleri bir yerden geliverdi; yüreklerine korku düşürdü; öyle ki evlerini hem kendi elleriyle hem de müminlerin elleriyle yıkıyorlardı. O halde ibret alın, ey akıl sahipleri!..”

⁷ “Onların arasına kıyamete kadar sürecek düşmanlık ve kin saldık.”

⁸ “Biz Hristiyan'ız' diyenlerden de sağlam ahitler almıştık, ama onlar da kendilerine bildirilenlerden (İncil'den) önemli bir kısmını unuttular. Bu sebeple aralarına kıyamet gününe kadar sürüp gidecek olan kini ve düşmanlığı soktuk. Allah onlara yapıp ettiklerini ileride haber verecektir.”

nız; “zor iş” demektir. Tarihte Hıristiyan dünyasında bu güne kadar olan hadiselere ve birde Yahudilerin kendi aralarında olup bitene baktığımız zaman ne demek istediğini anlarız.

Kitabın bu bölümündeki öncelikli konu, beyânî i’caz olacak, ikincisi ilmî i’caz ve onunla ilgili hususlar, üçüncüsü ise akâid, fıkıh, ahlak ve eğitimi konu alan eğitime yönelik i’cazdır. Buna teşrî’î i’caz da denmektedir.

Furkan: İ’cazdan söz açılmışken, ilmî i’caz ve diğer i’caz çeşitleri etrafındaki tartışmaların hakikati nedir? Mesela bazıları beyânî i’cazdan başkasını kabul etmiyorlar.

Fadl Hasen Abbâs: İ’cazla ilgili kitabımda bunu ele aldım. Bu konudaki tartışmalara yer verdim. İ’cazın sadece beyânî i’cazdan ibaret olduğunu söyleyenlerin delilleri, Kur’an Araplara meydan okuduğu zaman onların iyi oldukları tek alan beyandı. Diğer görüşü benimseyenler, i’cazın Araplara meydan okumayla sınırlı bir alan olmadığı görüşündedir. Çünkü daha sonra meydana gelmiş şeyler vardır. Sonra Kur’an sadece Araplara değil, tüm insanlığa bütün zamanlarda gelmiştir. Öyleyse niçin i’caz dairesini genişletmiyoruz? Bazı âlimler, Kur’an’dan sahabenin anladığının dışında bir şey anlamamızın câiz olmadığını delil olarak ileri sürmekte. Bu Şâtıbî ve kendisinden sonra bu görüşü benimseyenlerin görüşüdür. Bu bir tahakkümdür. İ’cazla ilgili ilk kitabımda buna cevap vermiştim. Kur’an bütün insanlara sesleniyor. Bu merhalenin, muhatap, üslup ve aynı şekilde tenzil açısından farklılık arz ettiğini tespit ettim. Netice olarak buradan şu sonucu çıkarttım, bu meydan okuma safhası geneldir, sadece beyana mahsus değildir. Kur’an’ın çeşitli i’caz yönleri olduğuna inanmakla birlikte, asıl olanın beyânî i’caz olduğunu söylememiz gerekir. Sonra bu beyânî i’caz bütün Kur’an ayetlerini içine almaktadır. Diğer i’caz çeşitleri olan ilmî ve teşrî’î i’caz ise her ayette yer almaz. Ayrıca bana göre, ilmî ve teşrî’î i’cazda da asıl olan yine beyânî i’cazdır. Mesela, niçin Kur’an Tekvir Suresinde إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَبَرَتْ derken, İnfitar’da انْتَبَرَتْ derken, إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ derken, İnfitar’da انْتَبَرَتْ derken, “yıldızlar”dan bahsederken انْتَبَرَتْ fiilini kullanmış, الْكَوَاكِبُ “gezegenler”den bahsederken ise انْتَبَرَتْ fiilini kullanmıştır. Konuya bu şekilde yaklaştığımız zaman, önce beyânî sonrada bilimsel açıdan bakmış oluruz.

Biz biliyoruz ki انْتَبَرَتْ fiili ışık veren cisimler için kullanılır. انْتَبَرَتْ demek, ışığı kayboldu demektir. انْتَبَرَتْ ise ışığı olmayan sert cisimler için kullanılır. Tıpkı cam bardak kırıldığında “Parçaları yere dağıldı” anlamında انْتَبَرَتْ على الأرض dediğimiz gibi. Burada Kur’an’ın kullanımındaki ilmî sırrı anlıyoruz. Çünkü النُّجُوم yıldızlar ışık veren cisimlerdir. الْكَوَاكِبُ gezegenler ise böyle değildir. Netice olarak diyorum ki bu i’caz çeşitlerini ihmal etmememiz gerekir, fakat bunların en önemli ve kapsamlı olanı beyânî i’cazdır.

Furkan: Kur’an tefsirinin pek çok yönü bulunmaktadır; kelime tefsiri, anlam tefsiri, bilimsel tefsir, beyânî/edebî/lügavî tefsir vs. Size göre ne tür tefsirler Kur’an’ın mesajını ulaştırmada daha faydalıdır?

Fadl Hasen Abbâs: Ben okurun kültürel donanımı, şahsiyeti ve eğilimlerine uygun olan tefsiri seçiyorum. O yüzden bana hangi tefsiri tavsiye edersiniz, diye sorduklarında, bu soruya seni tanımadan cevap veremem diyorum. Bu sebeple bütün tefsirler iyidir. Müfessirler ellerinden geleni yapmışlardır. Şurası Allah'ın bir lütfudur ki Allah Kur'an'ı anlamaya yönelik yaklaşımların başarılı bir şekilde tamamlanmasını irade buyurmuştur. Kısaca, en faydalı tefsir okurunun istifade edebildiği tefsirdir. Mesela ihtisas öğrencisi için ilmî istılahların hâkim olduğu bir tefsiri seçebilirim. Tâ ki bu müfessirin dilini, ibaresini, bu ibareleri nasıl raptettiğini, ayetin tefsirine dair anlaması gerekenleri nasıl çıkaracağını anlayabilsin...

Fakat bilgisayar yahut mühendislik ya da tıp konusunda ihtisas yapan birisine bu tefsiri değil, başka bir tefsir seçerdim. Hem uzmanına hem entellektüle hitap eden bir tefsir ortaya koyabildiğimiz zaman iyi bir iş yapmış oluruz.

Furkan: Elimizde pek çok tefsir var; kimisi kadim kimisi yeni... *Keşşâf, Câmiu'l-Beyân, Zılâl, et-Tefsîru'l-Beyânî* ve daha pek çok tefsir. Bunlar hakkında ne düşünüyorsunuz? En iyisi hangisidir?

Fadl Hasen Abbâs: Kadim tefsirler üçtür. Zemahşerî, Taberî ve Râzî Tefsirleri. Derler ki bu üç tefsirin dışındaki bütün tefsirler bu tefsirlerden alınmıştır ve bu tefsirlerin çizgisindedir. Bu ibarede bir tür mübalağa olsa da bütünü itibariyle doğru kabul edilebilir. Mesela İbn Cerîr et-Taberî müfessirlerin üstadıdır. Kendisinden sonra gelen bütün tefsirlerin kaynağıdır. Fakat Tefsirin problemi senetlerin çok olmasıdır. Günümüzdeki kimi araştırmacılar, bu tefsiri okumanın çok vakit alacağını düşünebilir. Oysa İbn Cerîr mukaddimesinde Tefsirini 30 bin varak olarak yazmayı planladığını fakat insanların himmetinin zayıf olduğunu görünce, 3 bin varak olarak yazdığını söyler. Tefsiri iyidir. Ancak içinde ele alınmaya ve tetkike muhtaç bazı rivayetler bulunmaktadır.

Zemahşerî'nin *Keşşâf*'ına gelince, emsalsiz bir tefsirdir ve bu güne kadar benzeri ortaya konmamıştır. İtîzâli görüşler içerdiğinden dolayı tenkit edilir. Zira kendisi mutezildir. Beyan noktasında ise kimse eline su dökemez. Kendisinden sonra gelip de üzerinde Zemahşerî'nin hakkı olmayan tefsir yoktur. Hatta buna Ebû Hayyan gibi, kendisine yüklenenler de dâhildir. Hemen hepsi kendisinden yararlanmıştır.

Râzî'nin Tefsirine gelince, sahili olmayan bir denizdir. Kevnî meselelere ve Mutezile, Eşarilik ve Hanbelîlik gibi Kelâmî Mezheplere fazlaca yer vermiştir. İçinde tefsirden başka her şey var dense de bu haksız bir sözdür. Ben diyorum ki içinde tefsir de dâhil her şey vardır.

Kurtûbî'nin tefsiri ahkâm tefsiridir. Ebû Hayyan'ın tefsiri de ihtisas alanı nahiv olup, bu alanda kaleme alınanların en iyilerindedir. Beydâvî'nin tefsiri Zemahşerî'nin *Keşşâf*'ından alınmıştır. Bütün bunlar Zemahşerî'nin talebesidir. Bunlar kadim tefsirlerdir. Muasır tefsirlere gelince, aklî ve ictimâî ekolü temsil eden *Menâr Tefsir*inden bahsedebiliriz. Muhammed Abdüh Amme Suresiyle başlamış, sonra Ezher'de verdiği dersler bunu takip etmiş, Menâr Dergisi sahibi Reşid Rıza *Menâr Tefsiri* ismi altında bu dersleri özetlemiştir. Bu ekole mensup âlimleri şu şekilde sıralayabiliriz: Abdülkadir el-Mağribî, Mahmud Şeltût ve Abdülcelil İsa.

Tefsîru'l-Merâğî ve *Menâr* bu alanda yazılanların en iyileridir. Hatadan salim tefsir yoktur. Fakat bu mesele izafidir.

Bilimsel Ekol vardır. Bu ekolü *Tefsîru'l-Cevâhirî* adıyla Tantâvî Cevherî temsil eder. 20 ciltten oluşmaktadır. Kozmik ve bilimsel konulara yer vermiştir, aynı şekilde yaşadıklarına ve dertlerine de temas etmiştir. Ansiklopedik bir şahsiyettir. Kendisi Şehit Hasen el-Bennâ'nın arkadaşlarındandı.

Bir de Vicdânî Eğitim Ekolü vardır. Bu ekolü de Seyyid Kutub'un *Fî Zilâl'i* temsil eder. Sahibinin göğsünde tuttuğu mümince soluklardı, bu isimle insanların istifadesine sundu. Eser, hapishanedeki bir insanın ruh haliyle yazılmıştır. Bazen çok sayıda tekrar olduğunu görürüz. Bazen gereksiz sözü uzatmalar bazen da uzunca ele alınması gereken konuların kısaca geçildiğini görürüz. Mümkün olsa da içindeki o soluk, korunarak başka bir formatta ortaya koymak mümkün olsa, çok daha hayırlı olurdu. Said Havvâ'nın *Esâs'*ına gelince, mukaddimesinde belirttiği üzere pek çok kısmı *Zilâl* ve diğer tefsirlerden alınmıştır.

Bunun yanı sıra, Cumhuriyet Ekolü dediğimiz, tefsirde cumhur-u müfessirinin koyduğu kaideleri benimseyenler vardır. et-Tâhir b. Âşur'un *et-Tahrîr ve't-Tenvir* adlı eseri ve şu anki Ezher şeyhi olan Tantâvî'nin *el-Vasîl'*ini buna örnek olarak verebiliriz. Bu arada bu tefsirin aslı el-Kûmî'ye ait olup, onun yarım bırakıp Tantâvî'nin tamamladığı bir tefsirdir.

Bu arada sure tefsirleri vardır; Bintü's-Şâti'e ait olan, eşi Emin el-Hûlî'nin metodunu takip ettiği *et-Tefsîru'l-Beyânî* adlı tefsiri buna örnek olarak verebiliriz. Bintü's-Şâti, Kur'anı bir hidayet kitabı olmanın ötesinde öncelikli olarak Arap Dili'nin en büyük kitabı olarak kabul etmektedir ki Kur'an'ın hidayet kitabı oluşunu ötelemesi cihetiyle, kendisine ve eşine katılmıyorum. Bu konuda kendisini eleştiren bir makale yazdım.⁹ Kendisi geçmiş âlimlerimizi değersizleştirmeye çalışıyor. Kendilerine aslı astarı olmayan bazı şeyler isnad etmek istiyor. Oysaki kendisine yakışan bu büyük âlimlere haksız yere yüklenmemektir.

Furkan: *el-Kasasu'l-Kur'ânî* adlı eserinizde geniş bir şekilde Kur'an kıssalarında tekrar konusuna yer veriyorsunuz. Niçin?

Fadl Hasen Abbâs: Öyle zannediyorum ki tekrar konusu benim için her şeyden öncelikli bir konu oldu. 400 sayfaya yakın bu kitapta bu konu üzerinde durdum. Kur'an'daki bütün tekrarları tek tek ele aldım: Kıssalardaki tekrarlar, akide ile ilgili ayetlerdeki tekrarlar. O yüzden Yusuf Kıssasına dair 10 sayfadan fazla yazmamışım. Çünkü bu sure Kur'an'da sadece bir yerde geçmektedir. Benim tezim Kur'an'da tekrar olmadığı şeklindedir. Seyyid Kutub'un ve kendisinden bu konuda alıntı yapan Muhammed Kutub'un da bu konuda bir sözü vardır: Kur'an'da tekrar varid değildir. Musa kıssasını, Mushaf sırasına göre değil de nüzul sırasına göre okuyup incerseniz tekrar olmadığına kani olacaksınız. Bu eserde, Kur'an'da tekrar olduğu iddiasını çürütüyorum.

⁹ Dr. Bintü's-Şâti ve'l-Beyânü'l-Kurânî.

Furkan: Kur'an ilimleri konusunda çalışan araştırmacılara konunun uzmanı olarak ne tavsiye edersiniz?

Fadl Hasen Abbâs: Ben öğrencilerden önce hocalara seslenmek istiyorum. Dar kafesler içinde kalmayın; Kur'an eğitimi konusunda, öğrencilerinizi güneşin olduğu, geniş alanlara, bereketin, baharın olduğu, başları döndüren güzel manzaraların olduğu yerlere çıkarın.

Duyduğumuz her sözle kendimizi sınırlamamız doğru olmaz. Bu güne kadar söylenmiş pek çok şeyin gözden geçirilmeye ihtiyacı vardır. Bunun anlamı, eskiye karşı çıkalım demek değildir. Burada yeniden ele alınması gereken meseleler var. Kur'an ilimleri konusunda çeşitli ansiklopedik eserler bulunmakta; Zerkeşî'nin *Burhan*'ı, Suyûtî'nin *İtkân*'ı gibi... Öte yandan Kur'an'ı konu alan modern ansiklopediler de var ki bunlara dair fikir beyan eden kimse bulunmamakta. Bunların da diğer eserler gibi ele alıp çalışılması gerektiği görüşündeyim.

Furkan: Kuşkusuz, Kur'anla dolu bu hayatınıza eşlik eden, şahsiyetiniz üzerinde tesiri olan kareler olmuştur. Bunlardan birkaç tanesini lütfeder misiniz?

Fadl Hasen Abbâs: Kur'an okuduğum zaman, bütün hücrelerimle okurum. Hamd olsun Kur'an'ı sıkça okurum. Kaç kere hatim indiğimi soracak olursanız, binlerce kez diyebilirim. Küçüktüm, ilk üzerinde durduğum kelime Yasin Suresindeki *من ربِّ رَحِيمٍ* ayetindeki¹⁰ bir kelimeydi: Kendi kendime dedim ki, neden *من ربِّ رَحِيمٍ* denmedi de *من ربِّ رَحِيمٍ* denildi? Bu soruya cevap bulmaya çalıştım. Sonra anladım ki bu konumda esas olan Allah'ın rahmetidir. Burada Kur'an'dan etkilenmeye, ezberlemeye ve Kur'an'la ilgili bazı meseleler üzerinde durmaya başladım. Şu kadarı söyleyeyim ki Kur'an'la meşgul olan kişi hayatında pek çok şey bulacaktır. İzzetli bir kimse olduğunu görecektir. İzzet sahibi olmakla kibirli olmak arasında fark vardır. Allah'ın kendisine, başkasına vermediği ihsanlar verdiğini görecektir. *"Allah'ın kendisine Kur'an verdiği kişi, başkasına kendisine verilenden daha hayırlı bir şey verildiğini düşünürse, Allah'ın azametini küçük görmüş olur."* Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Hâlbuki asıl güç ve izzet Allah'ındır, Rasûlünündür, müminlerindir."* Münafikûn, 63/8. Kendisini ahret baharında yaşıyor gibi hisseder ve asla dünyaya iltifat etmez. Hz. Ömer şöyle söylüyor: *"Kaldırım başınızı, umursamaz takımıyla beraber olmayı bir tarafa bırakın! Kur'an'da öyle bir tat var ki krallar bunu bilseler bu tat için savaşa girerlerdi."*

Furkan: Bu güzel sözlerinizden ve kıymetli bilgilerinizden dolayı size şükranlarımızı arz ediyor, Cenab-ı Haktan sizi mükâfatlandırmasını ve sizlere uzun ömürler vermesini niyaz ediyorum.

¹⁰ "Engin merhamet sahibi rabden gelen söz şu olacak: Selâm size!" Yasin, 36/58.